

SOCIETAT, PODER I LEGITIMACIÓ

«Des que els homes reflexionen sobre la política, han oscil·lat entre dues interpretacions diametralment oposades. Per als uns, la política és essencialment una lluita, una contesa que permet assegurar als individus i als grups que tenen el poder la dominació sobre la societat i l'adquisició, alhora, dels avantatges que se'n desprenen. Per als altres, la política és un esforç per fer regnar l'ordre i la justícia, la missió del poder és assegurar l'interès general i el bé comú [...]. Per als

primers, la política serveix per a mantenir els privilegis d'una minoria sobre la majoria. Per als segons, és un mitjà per a integrar tots els individus en la comunitat i per a crear la "ciutat perfecta" de la qual parlava Aristòtil.»

DUVERGER, M., *Introducció a la política*, Ariel, Barcelona, 1970 (Adaptació)

Activitats prèvies

- Aristòtil va definir l'ésser humà com un «animal polític». Per què? Raona la teva resposta.
- Penses que l'acord és un component important en la societat i en la política? Pensa en situacions de la vida quotidiana.
- Coneixes cap sociòleg o teòric de la política?
- Una característica important de l'Estat és la sobirania interna. Aporta'n una definició i compara-la amb la del teu company per a completar-la.

Fig. 11.1. La dimensió individual i el poder polític.

L'ésser humà és lliure o només pensa que ho és, mentre el poder exerceix sobre aquest una força de què no pot escapar?

ACTIVITATS

- Imagina que haguessis nascut en una societat on no hi ha ni lleis ni obligacions per als qui hi viuen. Penses que caldria inventar-les o que aquesta situació de llibertat total és la més desitjable? Escribe una ressenya breu sobre el tema.
- Què et sembla més important, que un governant sigui just o que el seu govern sigui profitós per a la comunitat que governa? Organitza un debat breu al voltant d'aquest argument.

11.1 El poder i la política

En les unitats 9 i 10 s'han presentat diversos aspectes relacionats amb l'ètica. L'ètica tracta de la justícia i la llibertat, a més de tots els valors i les idees que considerem desitjables per a obtenir una bona vida. En aquesta unitat estudiarem la política.

La **política** és una activitat pròpia dels éssers humans, mitjançant la qual els homes s'organitzen socialment, ja que creen i modifiquen unes normes de convivència que tendeixen a la recerca d'objectius comuns a tots els membres de la comunitat.

Per tant, la **política** intenta estendre l'**ideal de bona vida** que presenta l'ètica a tota la societat. Gràcies a aquest ideal, els individus que formen la comunitat podrien arribar a ser feliços. No obstant això, ambdues branques de la filosofia s'enfronten a un problema. El problema rau en el fet que, en totes les societats, les persones tenen interessos individuals. En el fons, cada individu persegueix la seva pròpia felicitat perquè, en el món real, no tots poden assolir l'ideal de «bona vida» que defensa l'ètica.

Així doncs, a diferència de l'ètica, la política ha de conformar-se a crear lleis i imposar ordre. Si cadascú cerca allò que li és útil o plaent, la llei és imprescindible per a imposar la pau que somia l'ètica. Per la seva banda, la pau només s'obté si disminueixen les exigències personals i es renuncia a un nivell de vida molt alt en benefici dels membres de la societat menys afavorits.

En conclusió, l'ètica considera tot ésser humà com un **individu autònom i moral**, un fet desitjable sense cap dubte. No obstant això, com que la **política** és realista, deixa de banda aquesta pressuposició i crea **mecanismes** per evitar la falta, previsible, de respecte entre les persones. El poder de l'Estat ha de servir per a assolir aquesta finalitat, perquè la seva funció consisteix tant a crear l'harmonia en la convivència social com a restaurar-la. En unes altres paraules, la política ha de preveure la part injusta i imperfecta de l'ésser humà i obrar en conseqüència, de manera que exerceixi el seu poder contra aquesta. Però com que la política també és una construcció humana, en la pràctica pot ser i ha de ser supervisada al seu torn per l'ètica, ja que no sempre la llei és justa ni el poder s'exerceix perquè es compleixin les lleis.

A. La noció de poder

El concepte de *poder* és abstracte i, no obstant això, produeix efectes visibles sobre qui en pateix les conseqüències. Tant és així que, de vegades, amaga una situació de domini que pot donar-se en molts àmbits: en el món laboral, en el grup d'amics, dins la família, etcètera.

Així doncs, les **relacions de poder**, que experimenten i exerceixen tots els individus dins la societat, són una part de la **vida quotidiana**. Tanmateix, això no vol dir que aquesta situació sigui desitjable, ja que el poder implica una obligació per part de qui el pateix, que és privat de la seva llibertat d'elecció.

El **poder** és la facultat de canviar la conducta dels altres per a aconseguir imposar la voluntat pròpia, malgrat la resistència dels altres. Aquesta influència pot exercir-se, perquè qui obeeix ho fa sota l'amenaça de l'ús de la violència o perquè ha estat manipulat.

Com es dedueix d'aquesta definició, l'accepció més comuna del **poder** consisteix en una relació desigual que s'estableix entre distintes persones o grups. No obstant això, si hi aprofundim, el concepte de poder es pot presentar en quatre nivells distintes.

- Per a començar, el poder és la **capacitat individual** o la força que necessitem per a poder actuar, això és, per a «poder fer alguna cosa».
- En segon lloc, des d'un **nivell interpersonal**, el poder és la capacitat d'algú per a canviar la conducta d'un altre.
- Podem entendre també el poder com una **tàctica** o estratègia que permet controlar el context de l'acció dels altres, de manera que en limita les possibilitats d'obrar.
- Per acabar, en un àmbit més **abstracte**, el poder es pot interpretar des del punt de vista estructural, que defineix quines són les possibilitats d'actuar, és a dir, què seria possible en potència: un ganivet pot tallar; una cullera, no.

Més enllà de la definició de poder i dels distintes nivells del terme, aquest concepte ha generat un gran interès al llarg de la història. Així doncs, s'ha tractat des de diferents àmbits del món del saber com, per exemple, la *sociologia*, les *ciències polítiques*, la *psicologia*, la *història* i, per descomptat, la *filosofia*.

- En **sociologia** és un concepte clau per mitjà del qual s'estudia la manera com un grup social o un individu pot imposar els seus interessos.
- Per a les **ciències polítiques** representa l'objecte d'estudi central, juntament amb la interacció política.
- La **psicologia** se centra en l'anàlisi de les relacions de poder interpersonals.
- La **història** també s'encarrega d'analitzar-lo des d'un punt de vista propi: es fixa en qui l'ha fet servir i com l'ha pogut emprar al llarg del temps.
- La **filosofia** intenta descriure aquest concepte complex per a conèixer quines en són les característiques i les propietats per mitjà de l'**ètica** i la **filosofia política**.

Des d'un punt de vista filosòfic, que és el que més ens interessa, tant l'ètica com, sobretot, la filosofia política analitzen els **mecanismes de control** que empra el poder i que s'exerceixen sobre els grups socials, i també les **ideologies** que permeten exercir-lo i que justifiquen unes **formes polítiques** determinades com l'Estat, els partits, les institucions i els grups socials. No obstant això, per a la filosofia política tradicionalment hi ha categories de poder diferents: el *poder coercitiu*, el *poder de recompensa*, el *poder persuasiu* i el *poder legítim*.

- **Poder coercitiu.** És la capacitat d'obligar algú a actuar d'una manera determinada emprant, per a fer-ho, la violència o les amenaces. La por és l'eina que assegura l'obediència, però al mateix temps crea ressentiment i resistència en qui la pateix, per la qual cosa es tracta del tipus de poder menys efectiu.

En <http://cariari.ucr.ac.cr/~oscarf/poder.html> trobaràs una aproximació filosòfica molt completa del concepte de poder.

En **u11_poder.doc** trobaràs material sobre el poder i les característiques del poder.

En **diccionario_filosofos.doc** trobaràs més informació sobre la participació ciutadana.

En **u11_participacion.doc** trobaràs més informació sobre Hobbes i la resta dels filòsofs esmentats en aquesta unitat.

- **Poder de recompensa.** Depèn de béns materials o serveis amb què es premia la disposició d'algú a modificar la seva conducta per a complir la voluntat d'un altre.
- **Poder persuasiu.** És l'habilitat de convertir-se en referent d'uns altres. Per mitjà d'aquest tipus de poder, els membres d'una comunitat determinada s'identifiquen amb un subjecte a qui prenen com a model i pel qual es deixen influir.
- **Poder legítim.** És el poder protegit pel dret i l'opinió pública, que es converteix així en *autoritat*.

La filosofia intenta fer una anàlisi crítica de les ideologies amb què el *poder* pot tractar d'afavorir interessos propis si els ciutadans no exerceixen el seu per defensar-se contra la manipulació i la propaganda. Aquesta funció que vetla pels interessos de la comunitat, segons **Pèricles**, també ens competeix a tots: «Només uns quants estem capacitats per a governar, però tots som capaços de jutjar una política».

■ B. El poder polític. Origen i legitimitació

En el pensament polític modern, el *poder* ha estat entès de diferents maneres. D'una banda, tal com hem avançat en l'apartat A d'aquest punt, el **poder** és una **capacitat** que es té o de la qual es manca. D'una altra banda, el **poder** és una **característica inherent** a les diferents relacions socials que s'estableixen dins una comunitat. Finalment, el **poder** s'entén com la **funció** d'una institució que, per a ser legítima, necessita el consentiment d'aquells sobre els quals s'exerceix: aquest és el cas del *poder polític*. A l'hora de definir el **poder polític**, hi ha diferents aproximacions. Les definicions més clàssiques són les següents:

- Per a **Hobbes**, el poder consisteix en la disponibilitat de **recursos** per a obtenir un **bé** o uns objectius. És a les mans de l'Estat.
- Segons **Weber**, el poder és la capacitat d'obtenir l'**obediència** dins un grup.
- Per a **Marx**, el poder és la capacitat d'una classe social determinada d'imposar els seus **interessos** sobre el conjunt de la societat.
- Segons **Lasswell**, el poder és la capacitat per a intervenir en els processos a l'hora de prendre **decisiones**.
- Per a **Dahl**, el poder és una relació en què un subjecte o un grup de subjectes empenyen un altre subjecte o grup de subjectes perquè facin alguna cosa que d'una altra manera no farien. És el poder entès com a **persuasió** per part de les autoritats davant la desídia dels ciutadans.

El poder polític només pot ser realment efectiu si inclou el consentiment dels governats. Per a la filòsofa **Hannah Arendt**, la supervivència del poder va lligada estretament al **grau d'adhesió** que aconsegueixi suscitar i mantenir en la ciutadania. Per a ella, el poder mai no és una propietat individual. El poder pertany al grup i sobreviu només en la mesura que el grup roman. Distints pensadors es refereixen a tres classes de poder: *immediat*, *individualitzat* i *institucionalitzat*.

- **Poder immediat.** S'imposa a tots els membres de la comunitat, però ningú no l'exerceix. Per tant, es tracta d'un poder «de fet», és a dir, d'un conjunt d'usos, costums i pautes de comportament que obeïm sense que ningú no ens hi obligui.
- **Poder individualitzat.** Es tracta també d'un poder «de fet», però que es practica individualment. Aquest és el cas del poder que exerceixen els pares sobre els fills, els professors sobre l'alumnat o els caps sobre els subordinats.
- **Poder institucionalitzat.** En línies generals, coincideix amb el **poder polític**. A diferència dels altres dos poders, aquest és un poder «de dret» que es basa en un procés d'adaptació de les normes a les necessitats del grup. Es tracta d'un procés històric. Hi ha diferents maneres d'exercir-lo.

La base essencial del poder polític rau en la submissió i el conformisme dels membres del grup sobre el qual actua aquest poder. Per tant, el poder es constitueix com a **superioritat moral** i la seva legitimitat depèn, en gran manera, de la **durabilitat**. En aquest poder polític conflueixen dues característiques importants: *autoritat* i *potestat*.

- **Autoritat.** Prové del llatí *auctoritas*, que significa «poder de qui governa». És una qualitat històrica, moral i, de vegades, carismàtica.
- **Potestat.** Prové del llatí *potestas*, que significa «tenir poder sobre». És un concepte en què es barreja poder, dret i obligació o deure. «Poder», perquè el pot exercir l'autoritat; «dret», perquè qui el posseeix està facultat legalment per a posar en pràctica l'autoritat, i «deure», perquè la persona que l'exerceix està obligada a posar-lo en pràctica.

Fig. 11.2. Interpretació del Guernica, Pablo Picasso.

Si qui té el poder abusa de l'autoritat, es poden donar situacions de violència contra uns altres éssers humans i fins i tot provocar guerra i autèntics genocidis.

→ El **poder polític** és la capacitat que té una persona o un conjunt de persones per a imposar les seves decisions a una comunitat, que ha d'obeir-les.

En aquesta definició general de poder polític es fa referència al fet d'«obeir». Per mitjà de la *coerció*, s'assegura l'obediència de la comunitat. La **coerció** implica l'ús o l'amenaça de la violència o d'altres tipus de força perquè els ciutadans acatin les lleis aprovades legítimament. El dret i els sistemes legals, en general, se sustenten en l'amenaça de la força, encara que l'ús d'aquesta capacitat està regulada i limitada per la llei. El poder polític depèn, per tant, de la coerció material o institucional, i també de la força o els **mitjans jurídics i institucionals** que estan presents en l'Estat democràtic contemporani.

□ El procés electoral

En una democràcia, la base legítima del poder polític resideix en el **poble**. Al llarg de la història, el poder solia ser a les mans d'uns quants (oligarquia) o a les mans d'una única figura (monarquia). No obstant això, en una democràcia liberal, el poble sobirà deté el poder. Per mitjà del **procés electoral**, el poble delega aquest poder en els representants polítics que elegeix lliurement. Així doncs, les eleccions legitimen la representació política i el govern. El procés electoral té una sèrie de característiques:

- És un sistema que permet una **transferència pacífica** de càrrecs representatius, alhora que regula la **rotació** en el poder.
- És un sistema que canalitza les **demandes** dels ciutadans a per mitjà dels programes dels diferents partits polítics. Això permet als ciutadans elegir l'opció que ofereixi més garanties a l'hora de fer complir les seves peticions. En el procés electoral, la societat diposita la confiança en el poder polític que, al seu torn, la transfereix als partits.
- Els **partits polítics** són indispensables perquè la democràcia pugui existir. Aquesta els rep, els empara i els estimula. Els partits són un dels protagonistes imprescindibles del joc democràtic.
- És un **sistema universal i integral** que respecta les diferències de sexe, raça, religió, llengua, propietat, educació i ideologia. A més, el procés electoral promou la competència oberta, ja que comporta una pluralitat de candidatures. El primer país que va oferir el sufragi universal i que va permetre a les dones presentar-se a unes eleccions per al parlament va ser Austràlia del Sud el 1902. Per tant, el dret de totes les persones de votar no té lloc fins al segle xx.

ACTIVITATS

- Comenta amb els teus companys de grup les impressions que et suggereix la contemplació del *Guernica* de Picasso.
- Cerca en la premsa recent tres fotografies en què es representin els horrors de la guerra i posa un títol personal a cadascuna.

Per a saber més encara sobre els sistemes electorals, consulta [u11_sistemas_electorales.doc](#).

Fig. 11.3. Eleccions.

En els sistemes democràtics el vot és la manera que té el poble d'elegir els candidats i així fer servir la seva sobirania.

- És un **sistema igualitari**, perquè no admet diferències quant als vots per qüestions de caràcter econòmic o social.
- És un sistema **directe**, ja que no admet la introducció d'esglaons intermedis. Es tracta d'un procés **secret** en què es garanteix la lliure decisió sense que hi hagi cap mena de pressió.

□ Altres tipus de legitimació del poder polític

La **legitimitat** no deriva de les lleis, sinó de l'acceptació del mandat sense coacció. El poder polític es pot justificar, i així ho podem observar en la història, amb una gran varietat d'ideologies, valors i creences. Com més legitimat sigui aquest poder, menys necessitat tindrà de recórrer a la coacció.

Per al sociòleg **Max Weber** el poder polític consisteix en la probabilitat que té un ésser humà o una agrupació d'imposar la seva voluntat en una acció comunitària. L'aspiració a tenir poder la motiva l'**honor social** que aquest genera. La manera com es distribueix l'honor social dins una comunitat fa sorgir un **ordre social**, relacionat amb l'ordre jurídic i econòmic. Per a aquest autor, hi ha tres tipus de legitimació del poder polític: *carisma*, *tradicció* i *racionalitat*.

- **Carisma.** Es tracta d'un do personal que, segons alguns autors, neix amb uns certs individus. És el do d'atreure i caure bé, cridar l'atenció i ser agradable als ulls de les persones. És una força irresistible que posseeix un líder vertader. Els grecs la denominaven «simpatia» o «atracció divina». El carisma aporta legitimitat a una proposta o a una decisió política. Segons Weber, aquest tipus descansa en la confiança personal.
- **Tradicció.** És un tipus de legitimació present en algunes cultures. Els ancians, els nobles i els costums dels avantpassats es converteixen en un argument per a obtenir l'acceptació d'una decisió o una proposta. Segons Weber, aquest tipus de fórmula descansa en la creença quotidiana de la santedat de les tradicions que han regit des de temps llunyans la comunitat i en la legitimitat dels assenyalats per aquesta tradició per a exercir l'autoritat.
- **Racionalitat.** Es basa en un sistema organitzat, amb unes normes electorals i amb una selecció de personal o funcionariat. Per a Weber, descansa en la creença en la legalitat d'ordenacions instituïdes i en els drets de mandat dels cridats per aquestes ordenacions a exercir l'autoritat.

Uns altres autors afegeixen un quart tipus de legitimació del poder polític: el **rendiment**. El poder pot basar-se també en el resultat de les seves pròpies actuacions. Si aquest resultat és positiu, la legitimitat queda reforçada. Al contrari, el baix rendiment fa perdre credibilitat.

Text 1. Legalitat i legitimitat

«Però, a més, la legalitat i la legitimitat són molt diferents. Algú pot complir la llei formalment, fredament, sense respectar-ne l'«esperit», fins i tot ser injust objectivament, com en el cas dels jutges de Sòcrates, i per això pot ser legal, però, tanmateix, no assoliria la «legitimitat». El compliment estricte de la llei, la legalitat, no té la força de la legitimitat. La legitimitat exigeix, més enllà de la legalitat, el consens o l'acceptació dels participants afectats. Per a arribar a un acord vàlid, cal que tots els afectats hi hagin pogut participar simètricament, amb raons i no amb violència, i hagin arribat a aprovar alguna cosa que guanyi l'acceptació de tothom o almenys d'una majoria determinant. Si l'aplicació injusta de la llei, per un jutge injust, o una institució que ha perdut acceptació [...] s'imposa a algú que no ha estat convençut que la

interpretació i l'aplicació de la llei al cas concret és justa, aquest acte pot denominar-se superficialment legal, però no legítim. La legitimitat afegeix al compliment objectiu de la llei la convicció subjectiva de les raons adduïdes en l'aplicació.»

DUSSEL, E., «Legalidad y legitimidad», *La Jornada*, Mèxic, 2006 (Adaptació)

1. Pots trobar algun exemple d'algun fet legal, però no legítim? Debat-ho amb els teus companys i anota'n alguns casos.
2. Fes en el teu quadern un quadre senzill en què apareguin les diferències entre legitimitat i legalitat.

Repassa

- A quins àmbits pertanyen aquests exemples? A l'àmbit econòmic, polític, moral o físic? Raona la teva resposta.
 - El canvi del partit en el govern suposa un canvi de lleis en diversos àmbits.
 - L'Església prohibeix als seus membres l'eutanàsia.
 - Un miop només pot ser pilot si s'opera en una clínica privada per poder veure-hi sense ulleres.
 - Fins al 1931 les dones no podien votar a Espanya.
 - Qui pateix una injustícia no pot denunciar-la si l'amenacen de fer-li mal.
 - El terrorisme intenta que els seus objectius es compleixin atemptant contra la vida de les persones.
 - A moltes persones sense sostre no els agrada viure al carrer.
- Enllaça els termes següents amb la definició corresponent.

Poder	Consens o acceptació de la llei per part d'una comunitat política
Legitimitat	Compliment estricte de la llei
Autoritat	Ús del poder per part d'un individu per a establir una relació de superioritat amb altres persones subordinades
Legalitat	Relació desigual que s'estableix entre distintes persones o grups

- Amb quin pensador es corresponen les concepcions de poder següents?

Hobbes	Obediència de grup
Lasswell	Decisions
Dahl	Persuasió
Weber	Disponibilitat de recursos

- De les tres classes de poder que assenyalen diversos autors (immediat, individualitzat i institucionalitzat), quina representa el poder polític? Compara la teva opinió amb la del teu company.
 - Qui posseeix el poder polític? El poble o el governant? Raona la teva resposta i després compara-la amb la del teu company.
- Explica una situació en què hagis exercit el poder o l'hagis experimentat. Utilitza els conceptes següents: **obligació – jerarquia – autoritat – legitimitat**
 - a. Coneixes el procés electoral espanyol? Informa-te'n en el CD i fes-ne un esquema.
b. Penses que és representatiu? Raona la teva resposta.
 - Relaciona cada exemple de poder polític amb un dels tipus de legitimitat següents.

Racional	Serf que obeeix un senyor feudal.
Carismàtic	Ciudadà que acata les decisions del parlament.
Tradicional	Deixeble que segueix un heroi.

11.2 L'estat com a organització del poder polític

La **sociologia de l'Estat**, una branca de la sociologia, estudia les relacions entre l'Estat i la societat civil. Sota aquesta perspectiva, d'una banda, l'**Estat** representa un conjunt de mecanismes i processos que exigeixen la centralització i la descentralització del poder i l'aparició d'institucions especialitzades en l'administració de l'Estat. D'una altra banda, la finalitat consisteix a obtenir el **bé comú** i la **felicitat** dels ciutadans, i també una convivència ordenada. Finalment, les relacions amb la **societat civil** sempre no són harmonioses, encara que ho haurien de ser. En aquest apartat aprofundirem el concepte d'Estat i aclarirem en què consisteix, quins en són els límits i com s'organitza.

A. Nació, societat civil i Estat

Per a respondre a la primera pregunta —en què consisteix l'Estat—, és indispensable distingir tres conceptes molt importants. Aclarir aquests conceptes ens acostarà a la reflexió sobre la **territorialitat**, un argument que, sens dubte, està present en els debats sobre l'organització de les nostres societats.

Fig. 11.4. La caiguda del mur de Berlín. La distribució del territori en nacions de vegades no es fa d'acord amb el concepte de nació. La construcció del mur de Berlín després de la Segona Guerra Mundial n'és una prova. Amb la caiguda del mur es van tornar a unificar les dues Alemanyes molts anys després.

□ Nació

La paraula «nació» procedeix del concepte llatí *natio*, que significa «comunitat d'origen» o «comunitat de procedència». Així doncs, el concepte de *nació* descriu una agrupació de persones que es constitueix a partir dels seus costums i les seues tradicions. Una **nació** és, per tant, una societat conscient d'això, que es basa en llaços primordials i només existeix perquè els membres es proclamen part d'aquesta. Els membres d'una nació es distingeixen per una identitat comuna o **consciència col·lectiva** i, generalment, per un mateix origen, llengua, tradició, cultura o territori.

Una **nació**, segons el DIEC, és una «comunitat de persones que participen d'un sentiment d'identitat col·lectiva singular, a partir d'una sèrie de característiques compartides en el camp cultural, jurídic, lingüístic o un altre».

El concepte de nació ha evolucionat al llarg del temps. Així, en l'edat mitjana, tenia un significat derivat de l'etimologia llatina: *natio*. Per això una nació es definia en aquella època com un grup de persones a qui se'ls atribuïa un mateix origen (comunitat ètnica). No obstant això, l'ús modern del terme va sorgir en el context de la **Revolució Francesa** (1789). A partir d'aquest episodi històric, una nació va passar a ser entesa com un tot organitzat en un territori amb uns límits precisos la unitat del qual es basava en el **consentiment** o «la voluntat de viure plegats» i no en l'origen o la raça.

En l'edat contemporània el **nacionalisme**, mal entès, ha ocasionat guerres i enfrontaments. Per això, alguns pensadors defensen una idea que s'oposa a la d'estat nació i que intenta homogeneïtzar cultura, llengua i tradicions. Aquest model és l'*Estat plurinacional*. Així doncs, un **Estat plurinacional** és un model que respecta totes les identitats culturals i hi conviu.

□ Societat civil

La *societat civil* és la que està constituïda de ciutadans que es reconeixen entre si uns drets i uns deures determinats. És una part de l'esfera pública que se situa entre la família i l'Estat. Inclou distintes organitzacions i associacions que es creen amb el propòsit de promoure la participació dels ciutadans en assumptes d'interès públic. Aquest tipus de societat també es denomina «societat sense ànim de lucre» i fa referència a una societat que està formada segons les normes jurídiques i que no té com a objectiu assolir fins mercantils.

Societat civil. Es tracta d'una esfera de la vida pública en què l'Estat (la societat política) no intervé directament. Inclou una gamma ben àmplia d'organitzacions no governamentals sense ànim de lucre que estan presents en la vida pública. Expressen els interessos i els valors dels seus membres i dels altres, segons consideracions ètiques, culturals, polítiques, científiques, religioses o filantròpiques.

En l'actualitat, el concepte de societat civil s'associa al concepte de **participació**. Per tant, una societat civil està formada de grups de ciutadans que col·laboren sense ànim de lucre en organitzacions jurídiques, polítiques i socials que intervenen en assumptes d'interès general o social. Moltes d'aquestes associacions o organitzacions tenen un **caràcter voluntari** i, per consegüent, defensen **valors altruistes** com la solidaritat i la justícia social.

En uns països determinats es formen espais públics des de la societat civil mateixa perquè els ciutadans participen de manera activa en la presa de decisions i per a influir en l'agenda pública. Són espais en els quals els ciutadans discuteixen en igualtat de condicions, hi dialoguen, es posen d'acord i hi actuen depenent d'uns fins comuns. Tot això ajuda a formar un **ideal democràtic** millor.

PAU

En **u11_pauvalencia.doc** podràs entrenar-te en les PAU d'aquesta comunitat.

□ Estat

L'*Estat* és la forma d'organització política més estesa entre les comunitats humanes. Es descriu de diferents maneres. En termes jurídics i polítics, la paraula «Estat» sorgeix amb Maquiavel, quan afirma en la seva obra *El príncep*: «Els Estats i les sobiraniaes que han tingut i tenen autoritat sobre els homes han estat, i són, o repúbliques o principats».

→ L'**Estat** és una comunitat establerta en un territori determinat. S'organitza mitjançant un ordre jurídic que crea un cos de funcionaris i garanteix un poder jurídic autònom. Intenta fer el bé comú en l'àmbit de la comunitat. Forma una unitat política superior, independent i sobirana.

Aquest tipus d'organització política que es denomina «Estat» és un **fet sociològic**, perquè es manifesta en forma de comunitat. A més, és un **fet físic**, ja que s'emmarca en un territori concret. També és un **fet normatiu**, perquè està sotmès a un ordre jurídic, i **institucional**, ja que comporta un poder autònom i centralitzat. Finalment, es tracta fins i tot d'un **fet ètic**, perquè incorpora un ideal de justícia que s'expressa en l'aspiració de servir el bé comú. Les funcions de l'Estat són les següents:

- **Mantenir la llei i l'ordre públic.** Això s'obté per mitjà de les forces policials, encarregades de vetllar pel manteniment de la seguretat dels ciutadans i sotmeses a les ordres de les autoritats polítiques, legislatives i judicials.
- **Promoure el bé comú.** A l'Estat correspon defensar i promoure el bé comú en la societat civil.
- **Administrar els assumptes públics.** L'Estat té l'obligació de gestionar i legislar els assumptes que afecten els ciutadans.
- **Ser un agent econòmic.** La gestió de l'Estat en aquest àmbit és de vital importància, perquè recapta impostos, proveeix diversos béns públics als ciutadans i, en certs casos, administra empreses públiques.
- **Emetre diners i regular mercats.** En les societats modernes, l'Estat assumeix, així mateix, les funcions de produir i posar en circulació paper moneda, títols o valors, efectes públics, etc. A més, és l'encarregat d'ordenar diversos mercats i d'influir en el comportament econòmic del país mitjançant la política econòmica i les diverses reglamentacions que pugui imposar.
- **Distribuir la riquesa.** Es diu que hi ha un **estat de benestar** o **estat benefactor** quan l'Estat assegura la sanitat, l'habitatge, l'educació i les pensions als ciutadans, i també una distribució justa dels recursos econòmics.
- **Monopolitzar de manera exclusiva la violència legítima (Max Weber).** Es tracta d'utilitzar la capacitat d'imposar per força, i fins i tot en contra de les voluntats particulars, la definició del que ha de ser la realitat social.

En conclusió, l'Estat, per mitjà dels nostres governants, regula l'activitat econòmica, maneja la despesa pública, gestiona els tributs i determina les polítiques d'impostos. A més, garanteix la lliure competència i evita abusos en l'activitat econòmica general. L'encert en les **funcions econòmiques** per part de l'Estat és garantia de prosperitat i desenvolupament per als ciutadans. Actualment, alguns defensen que l'Estat espanyol està perdent certes funcions d'importància. Els que mantenen aquesta postura declaren que, d'una banda, aquesta pèrdua obeeix al fet de pertànyer a la Unió Europea i haver de complir les lleis que aquesta dicta; d'una altra banda, en el nostre model autonòmic l'Estat transfereix algunes de les competències corresponents quant a serveis bàsics, com ara l'educació, la sanitat o la seguretat. No obstant això, aquestes no deixen de ser qüestions subjectes a **polèmiques**.

En **u11_cambio_social.doc** trobaràs un estudi més ampli del canvi social.

Fig. 11.5. Acció humanitària.

Encara que l'Estat ha d'assegurar la sanitat, l'habitatge, etc., no sempre és així. Gràcies a distintes ONG, es poden pal·liar situacions de pobresa i fam en diferents indrets del globus.

■ B. La sobirania i els límits de l'Estat

Vivim una època en què el poder polític en mostra la debilitat enfront de la poderosa competència dels **mitjans financers** i els **poders mediàtics**. No cal estranyar-se que, davant aquesta situació, la sobirania dels diferents estats estigui amenaçada.

Com assenyala Daniel Innenarity, l'espai propi d'aquesta sobirania es perd en els formats inèdits de la **globalització**, fenomen que s'enfronta a les exigències particulars que plantegen els processos d'individualització. L'Estat té al davant unes dificultats especials a l'hora de controlar, mobilitzar, cohesionar, organitzar, implementar o assegurar. Un dels primers teòrics que reflexiona sobre la *sobirania* és **Jean Bodin**, que assenyala que representa el «poder absolut i perpetu d'una república».

En termes generals, la **sobirania** és el dret d'una institució política a exercir el seu poder o el poder suprem i independent que té l'Estat. Tradicionalment, la sobirania rau en tres elements: territori, poble i poder.

D'aquesta definició podem extrapolar dues característiques fonamentals en relació amb el concepte de sobirania. D'una banda, es tracta d'un **poder suprem**, és a dir, no hi ha un poder que estigui per sobre de l'Estat. D'una altra banda, es tracta d'un **poder independent**, això és, que no està subordinat a cap tipus d'autoritat, sigui política, econòmica o d'un altre tipus. En les democràcies representatives, mentre que el poble és el sobirà, els òrgans que el representen són els que exerceixen la sobirania en la pràctica diària.

Sobirania, poder i autoritat estan relacionats. Sempre que hi hagi un fi legítim que calgui complir, s'ha de tenir la capacitat necessària per a executar el *poder*. Per això, es pot afirmar que el **poder** representa la força legítima que té l'Estat per a fer complir les seves decisions i assolir-ne els fins. Per això, la idea de poder es complementa amb la *d'autoritat*. L'**autoritat** és un poder legítim de l'Estat que s'exerceix per mitjà dels òrgans adequats per a fer-ho. És també un dret que consisteix a dirigir i ordenar. En els àmbits jurídics s'indica que l'autoritat sense poder és ineficaç i el poder sense autoritat és injust. No obstant això, l'autoritat i el bon exercici de l'autoritat és una de les característiques d'un Estat. A més de l'autoritat, els elements més importants de l'Estat són:

- **Població.** És el conjunt d'homes i de dones de qualsevol edat que viuen al territori de l'Estat.
- **Territori.** Es tracta de la base física i geogràfica de l'Estat. Les persones i les coses que hi visquin estan sota el seu poder polític.
- **Estructura jurídicopolítica.** És el conjunt de lleis que organitzen la convivència d'un país.
- **Govern o poder executiu.** És un element ordenador i revestit d'autoritat, ja que està dotat d'un poder sobirà que garanteix que s'assoleixin les finalitats de l'Estat.
- **Sobirania.** Poder suprem de l'Estat en virtut de la independència respecte d'altres institucions semblants. Més enllà dels elements que s'acaben d'assenyalar, l'Estat és, primer de tot, una institució o organisme que garanteix els drets dels ciutadans. No obstant això, també té una sèrie de **límits**, que provenen del compliment de les seves funcions principals. Destaquem, entre altres, les següents:
 - **Bé públic.** L'autoritat política ha de complir la finalitat última i, per això, ha de fomentar el bé públic o el bé comú.
 - **Drets naturals.** Els drets humans deriven de la naturalesa de les persones i l'estat té l'obligació de respectar-los i promoure'ls.

Violència legítima

Es tracta del poder coercitiu que, a les mans de l'Estat, s'entén com un recurs del poder per part del govern. Els qui hi estan subjectes l'accepten i en donen el consentiment.

Per a Hobbes, totes les coses que faci l'Estat per a garantir la seguretat i el benestar comú són acceptables, excepte en dos casos:

- a) Quan en comptes d'evitar la por la provoca (els estats de terror són reprovables).
- b) Quan l'Estat abusa del poder i intervé en qüestions que no són competència seva.

En **u11_conceptos.doc** trobaràs un estudi sobre conceptes com ara Estat, nació, pàtria, país i nacionalisme.

- **Llei moral.** L'autoritat no ha de fer actes contraris als principis ètics consolidats en la Declaració universal dels drets humans.
- **Ordre religiós.** L'autoritat política no té poder espiritual, de manera que no ha d'intervenir en assumptes religiosos. La intromissió del poder temporal en l'esfera espiritual es denomina «cesaropapisme» i ha passat, desafortunadament, al llarg de la història.

■ C. L'organització de l'Estat

La família va marcar la pauta en les primeres estructures socials. Després, es van desenvolupar altres variants preestatsals diferents, com la banda, la tribu, el clan, etc. Com ja s'ha apuntat anteriorment, el terme «Estat» el va introduir Maquiavel pel que fa a l'accepció jurídica i política del concepte. No obstant això, l'*Estat* ja existia des de les cultures egípcia, grega i romana.

L'**Estat** és una societat humana assentada permanentment al territori que li correspon. Està subjecte a un poder sobirà que crea, defineix i aplica un ordre jurídic que estructura la societat estatal per obtenir el bé públic temporal dels seus components.

Al llarg de la història de la humanitat, el concepte i la distribució d'Estat han anat variant. Així, l'estat s'estructura de diferents maneres, encara que bàsicament se'n distingeixen dues: la *unitària* i la *federal*.

- **Estructura unitària.** L'Estat unitari és una institució organitzada de manera que el poder polític es concentra en un únic centre de decisió.

En aquesta mena d'estats no hi ha la diversitat territorial o regional, si bé el poder central pot delegar i revocar competències en subunitats territorials, com ara municipis o províncies. Aquest tipus de sistema pot ser *centralitzat* o *descentralitzat*.

- **Estructura unitària centralitzada.** En aquesta estructura el poder rau totalment en l'administració central.
- **Estructura unitària descentralitzada.** En aquesta altra el poder es distribueix en regions o comunitats autònomes. Per exemple, el cas actual d'Espanya.
- **Estructura federal.** És una organització de l'Estat formada de distints organismes, com ara estats, associacions, agrupacions, sindicats, etc. Aquests organismes s'associen i deleguen algunes llibertats o poders propis a un altre organisme superior, l'Estat federal o federació.

No obstant això, conserven una certa sobirania, ja que algunes competències els pertanyen exclusivament. Aquesta mena de sistema també presenta dues variants: *confederació d'estats* o *Estat federal*.

- **Confederació d'estats.** És una comunitat d'estats sobirans que sorgeix com a conseqüència d'un procés associatiu entre estats independents.
- **Estat federal.** És l'estat format d'estats particulars, els poders regionals dels quals tenen autonomia i fins i tot sobirania per a funcionar interiorment.

Fig. 11.6. Dret romà.

Els romans van inventar el dret. El poder judicial en la democràcia s'inspira en moltes de les lleis de llavors.

Fig. 11.7. *Les autonomies.*

Les autonomies a Espanya tenen cada cop més competències dins l'Estat.

En el cas d'**Espanya**, la Constitució espanyola del 1978 estableix un model d'organització territorial que és a mig camí entre un Estat unitari i un Estat federal. Aquest model ha rebut el nom d'«**Estat autonòmic**» o «Estat de les autonomies territorials». Aquest tipus d'estat és sobirà, les comunitats autònomes gaudeixen d'una certa autonomia política, que pretenen augmentar amb la reforma dels estatuts corresponents, i les institucions de règim local o ajuntaments gaudeixen d'autonomia administrativa. L'Estat espanyol s'estructura en **tres nivells** amb uns ordres separats, però integrats. El primer nivell està format de les **institucions polítiques centrals**, el segon nivell de les **comunitats autònomes** i el tercer nivell dels **ens locals o ajuntaments**.

Actualment, aquest model d'Estat tracta d'**adaptar-se** als temps i atendre les **demandes de les autonomies** cada cop més exigents. Així, els estatuts de les diferents comunitats es modifiquen per a incloure-hi més competències cedides per part de l'Administració central. Algunes autonomies en reivindiquen el caràcter de nació, d'acord amb la història i amb la creixent consciència d'identitat col·lectiva. Aquestes comunitats són principalment les que tenen una llengua diferent del castellà i una cultura pròpia.

La Constitució del 1978 assumeix la **tradicció autonòmica** dels pobles que formen el país. L'Estat espanyol està integrat, en conseqüència, per les disset comunitats autònomes següents: Andalusia, Aragó, les Canàries, Cantàbria, Castella-la Manxa, Castella i Lleó, Catalunya, les Illes Balears, la Comunitat Valenciana, Extremadura, Galícia, la Rioja, la Comunitat Autònoma de Madrid, la Comunitat Foral de Navarra, el País Basc, el Principat d'Astúries i la Regió de Múrcia.

La majoria dels historiadors coincideixen a dir que el període de la **Reconquesta** (722-1492 d. C.), és a dir, de la conquesta dels territoris ocupats pels àrabs, va determinar la divisió territorial actual d'Espanya. La diversitat que hi ha és enriquidora, perquè recull el valor de la pluralitat de cultures amb aspectes diferents, que conviuen en el context de l'Estat espanyol. Es tracta de la unitat dins el **respecte de la diversitat**.

En la Constitució espanyola hi ha dos principis que es relacionen entre si. D'una banda, el principi d'**unitat**: que es refereix a la indissoluble unitat de l'Estat espanyol, i d'una altra banda, el d'**autonomia**, que garanteix el dret d'autonomia de les diverses comunitats d'Espanya. Aquestes organitzacions polítiques tenen potestat legislativa, poden participar en l'ordenament del territori, tenen el seu govern autònom i el seu parlament. Però la sobirania pertany a la totalitat del poble espanyol i, per tant, a l'Estat com a conjunt de ciutadans que formen un territori anomenat Espanya.

Els articles 143 i 144 de la Constitució estableixen el model d'organització territorial, recullen les particularitats dels diversos pobles que constitueixen l'Estat espanyol.

En http://www.unisi.it/ricerca/dip/dir_eco/COMPARATO/solo-zabal.doc trobaràs més informació sobre l'Estat autonòmic espanyol.

Text 2. La societat civil

«Les característiques d'una societat civil semblant serien, en principi, l'individualisme, la defensa de la privadesa, el mercat, l'existència de classes socials, el pluralisme, la poliarquia i sobretot l'espontaneïtat. Aquest és el tipus de societat en què Hegel considera que "cadascú és un fi per a si mateix i tots els altres no són res per a ell", de manera que els ciutadans accepten alguns organismes universals, però per defensar els seus interessos egoistes. Els universals, per contra, només pot defensar-los un autèntic Estat, que seria el lloc de la universalitat.»

CORTINA, A., *La ética de la sociedad civil*, Anaya, Madrid, 1994 (Adaptació)

1. Per a tu, quines característiques ha de tenir una societat civil? Enumera-les i indica el perquè.
2. Cerca les característiques de la societat civil que apareixen en el text i compara-les amb la teva llista. Hi coincideixen?
3. Què significa la frase de Hegel que apareix en el text? Raona la teva resposta.
4. Quina relació hi ha entre Estat i societat civil? Penses que és factible la participació ciutadana? Exposa el teu punt de vista en grups reduïts.

Repassa

8. Hi ha diferència entre estat i nació? Per a donar la teva resposta, pots fer servir els continguts que apareixen en el CD de l'alumne (**u11_conceptos.doc**).
9. L'Estat espanyol s'estructura en tres nivells. Amb quin es corresponen aquestes entitats? Organitza-les en cercles concèntrics.
- comunitats autònomes – ens locals – institucions polítiques centrals**
- b. Dibuixa un esquema en arbre amb els diferents tipus d'estructures d'un Estat i la definició corresponent.
- c. L'Estat espanyol, quina estructura té?
- 10.a. Alguns afirmen que l'Estat està perdent unes certes competències que fins ara exercia. Manifesta el teu acord o desacord d'una manera raonada.
- 11.a. L'Estat té uns límits. Per què?
- b. Penses que és representatiu? Raona la teva resposta.
- 12.a. Indica les funcions principals que ha d'acomplir l'estat.
- 13.a. Quines característiques té l'Estat? Indica-les i raona la teva tria.
- a) Autoritat
b) Territori
c) Poble
d) Sobirania
e) Institució sense ànim de lucre
f) Estructura jurídica
g) Organitzacions esportives
h) Govern
- b. Fes una llista en el teu quadern amb més característiques.

11.3 Teories sobre l'origen de la societat política

Al llarg de la història del pensament polític s'han defensat distintes teories sobre la societat i l'Estat. Conceptes com els d'«estat de natura», «contracte social» i «lleis naturals» són els que s'estudiaran en aquest apartat. Tots aquests aporten reflexions que ens acosten la realitat social i política dels nostres dies.

A. La teoria platònica i aristotèlica

Els primers teòrics de l'Estat van ser els autors clàssics **Plató** i **Aristòtil**. Ambdós van reflexionar sobre el model polític vigent en l'època, la ciutat estat o polis, la concreció ideal de la qual com a ens autosuficient havia de comportar la satisfacció de les necessitats de la comunitat.

Teoria platònica

Per a Plató, l'home signa el *contracte de ciutadania*, terme que apareix en la seva obra *República*. Pel **contracte de ciutadania** l'ésser humà elegeix pertànyer a un estat i hi subscriu un pacte tàcit pel qual s'obliga a complir les lleis, fins i tot quan aquestes són injustes. Per a comprendre el sentit d'aquesta doctrina completament, cal entendre que ser home i ser ciutadà és el mateix per a aquest filòsof.

En Plató, tant la concepció ètica com la política giren entorn de la virtut de la *justícia*. La **justícia** és el fonament de la ciutat estat i la llei justa és l'essència de tota igualtat o dret. La *política* es dedueix en Plató de la justícia i no per mitjà de la descripció objectiva dels fenòmens polítics. Per tant, la **política** és l'estudi de les normes i dels principis teòrics del govern dels ciutadans. Per a Plató els *justos* mereixien totes les dignitats de l'Estat. S'arribava a ser **just** després d'un procés de perfeccionament de les virtuts per mitjà de l'educació, la raó, la fortalesa i la prudència. Aquest procés només podia culminar a l'edat madura, a quaranta anys, aproximadament. En conclusió, els qui assolien el coneixement de les idees de justícia, veritat, bellesa i bé, en general els filòsofs, eren els destinats a governar la polis o ciutat estat. A més d'aquest concepte, Plató fa una classificació dels governs, que es distingeixen en:

Text 3. El contracte de ciutadania

«Els homes han comès i han patit la justícia alternativament; han experimentat totes dues coses, i com que s'han fet mal durant molt temps els uns als altres, i els més febles no han pogut evitar els atacs dels més forts ni atacar-los alhora, han cregut que era un interès comú impedir que es fes i que es rebés cap mal. Per això han nascut les lleis i les comunicacions. S'ha anomenat just i legítim el que ha estat ordenat per la llei [...] i s'ha arribat a estimar la justícia no perquè sigui un bé en si mateix, sinó en raó de la impossibilitat en què ens col·loca de fer mal als altres.»

PLATÓ, *La República, libro II*, Alianza Editorial, Madrid, 1994 (Adaptació)

- Segons Plató, per què sorgeix la llei?
- Per què «s'ha arribat a estimar la justícia», segons l'autor?

Fig. 11.8. La dimensió política de l'home, segons Aristòtil.

En la naturalesa de l'ésser humà rau el fet d'associar-se per a encarregar-se de qüestions relacionades amb la polis.

aristocràtic, democràtic i oligàrquic. Al seu torn, aquests governs tenen les seves respectives desviacions: **timocràcia, demagògia i tirania.** Plató és considerat un crític de la demagògia i, en certa manera, de la democràcia, perquè considera que aquesta és anàrquica i una mena de fira de constitucions. En contraposició, defensa un govern aristocràtic basat en el saber i la prudència. En tot cas, el fi de la moral i la política és el bé o la **virtut.**

□ Teoria aristotèlica

Si per a Plató la **societat** deriva d'un pacte, per a Aristòtil és una cosa **natural**, conseqüència del fet que l'ésser humà és essencialment sociable. Fins i tot més que les abelles, la natura arrossega instintivament tots els homes a l'associació política. En unes altres paraules, per a aquest filòsof, l'home és un «animal polític». D'aquesta manera, allò que caracteritza l'ésser humà no és només viure en societat, sinó també ocupar-se de les coses de la polis o del bé comú, que és l'activitat noble per excel·lència de l'ésser humà. L'**Estat** és, doncs, una organització política que resulta de l'associació d'individus, famílies i pobles. També té un origen natural. La finalitat consisteix a resoldre les necessitats bàsiques de la vida i aconseguir que els ciutadans puguin satisfer-les. El nucli originari de la comunitat social o política és la **família**, perquè el concepte d'Estat d'Aristòtil es basa en la convivència de cada dia. Les associacions petites de grups familiars donen lloc al sorgiment del **llogaret**. L'associació de llogarets dona lloc a la constitució de la **ciutat.**

L'exercici de la política pertany exclusivament al **ciudadà.** Si per a Plató la ciutadania es relacionava amb el saber, en **Aristòtil** només és ciutadà qui participa en els poders públics. No obstant això, aquesta acció exclou sectors socials com ara els estrangers o metecs, els artesans, els esclaus, etc. A més, aquest filòsof identifica la virtut tant amb l'home de bé com amb el ciutadà. Així doncs, virtut, ciutadania i lluita pel bé comú són els supòsits essencials de la felicitat perfecta. Quant a la teoria política, Aristòtil ens proposa una *teoria de les formes de govern* després d'estudiar les diverses constitucions de les ciutats estat de la seva època. La **teoria de les formes de govern** es basa en una classificació que pren com a criteri la realització de l'**interès comú** i no la recerca del mateix interès del governant.

La **monarquia, l'aristocràcia i la democràcia** són unes bones formes de govern, mentre que la tirania, l'oligarquia i la demagògia són una degeneració. Per a Aristòtil, la millor forma de govern és la *democràcia moderada o politeia*. La **democràcia moderada** consisteix en una societat no excessivament nombrosa, amb unes dimensions relativament reduïdes i amb autosuficiència econòmica i militar. Aquestes característiques faciliten una atenció adequada de totes les necessitats dels ciutadans, tant bàsiques com d'oci i educatives.

■ B. La teoria medieval del bé comú

Durant l'edat mitjana, la teoria que es va imposar quant a l'origen de la societat va ser la *teoria del bé comú*. Com el nom indica, la **teoria del bé comú** estableix que els individus s'han unit d'acord amb un interès que redunda en la col·lectivitat: procurar recursos justos i adequats perquè es puguin satisfer les necessitats de totes les persones i se'n respectin els drets. Si bé des d'un punt de vista filosòfic les arrels són gregues, la idea del bé comú que més influx té en la filosofia medieval i postmedieval és la romana. Els **romans** en van establir les reflexions al voltant de les persones jurídiques. La idea jurídica del bé comú es plasma, per exemple, en la noció de béns del poble romà. La defensa dels béns col·lectius predomina sobre la dels individuals. La virtut de la **justícia** representa una convivència ordenada entre els éssers humans per mitjà de la *res publica* o societat que s'uneix a la recerca de la utilitat comuna.

El pensador medieval que més va aprofundir la idea del *bé comú* va ser **Tomàs d'Aquino**. Per a aquest pensador, el **bé comú** és el bé de tots els membres de la comunitat i es regula mitjançant lleis. La **lleï** representa un ordre racional, té com a finalitat el bé comú i està promulgada per qui té a càrrec seu la cosa pública, és a dir, l'autoritat política. Així doncs, lleï i justícia van unides. Per a Tomàs d'Aquino la **virtut** és l'hàbit pel qual l'ésser humà dóna a cadascú el que li és propi mitjançant una voluntat constant i perpètua. La justícia sempre es dirigeix envers el bé de l'altre, és a dir, envers el bé comú de tots els assumptes que concerneixen els individus particulars.

■ C. Les teories modernes

El contractualisme inclou un conjunt de teories polítiques que veuen l'origen de la societat i el fonament del poder polític en un *contracte social*. L'organització social i les vides dels membres de la societat, en termes de justificació, depenen d'un acord que en permet establir els principis bàsics: el **contracte social**. Comprèn una sèrie de teories bastant disperses entre si. El contractualisme modern, per exemple, representa una teorització de la legitimitat de la sobirania política. Exposem a continuació les tres teories clàssiques del contractualisme: l'*absolutista* de Hobbes, la *liberal* de Locke i la *sobiranista* de Rousseau.

□ Teoria absolutista

Thomas Hobbes és un dels filòsofs més representatius d'aquesta teoria. Concep l'Estat com a resultat d'un pacte, el **contracte de comunitat***. En virtut d'aquest acord, l'ésser humà cedeix part de la seva llibertat a una entitat superior capaç d'evitar que la confrontació entre els diferents interessos individuals degeneri en un conflicte social. D'aquesta manera, s'evita la «guerra de tothom contra tothom». Això ha de ser així, ja que, per a Hobbes, l'ésser humà és egoista i antisocial per natura, perquè «l'home és un llop per a l'home». A més, tendeix a satisfer els seus propis interessos fins i tot en perjudici dels seus semblants. En conclusió, l'Estat apareix com un poder total i absolut que dicta les lleis i la moral. S'imposa a la voluntat dels membres de la societat que li ha cedit els drets. L'Estat esdevé un instrument necessari que, en assumir els drets, garanteix la pau i la concòrdia entre els individus i fa desaparèixer l'estat de terror previ a la creació de l'Estat. La societat civil, com a organització de tots els súbdits, està sotmesa al poder de l'Estat.

□ Teoria liberal

John Locke recull la tradició anterior i s'anticipa als teòrics de l'Estat liberal. Per a aquest filòsof, la societat era a l'origen en l'*estat de natura*. L'**estat de natura** consisteix en el fet que els éssers humans gaudeixen de certs drets naturals, com la vida, la llibertat i la propietat. No obstant això, els individus van violar aquesta «lleï natural» en no observar estrictament els mandats de l'equitat i la justícia. Per això, els béns que cada persona posseeix en aquest estat no estan fora de perill i el gaudi n'és incert. Per a garantir una vida digna i pacífica, els individus cedeixen els seus drets a un grup de sobirans, però tenint en compte que aquesta cessió no és perpètua ni irrevocable. Locke reconeix així el dret de la rebel·lió si el sobirà no compleix els límits del que s'ha pactat. Aquest és el **pacte social**. L'**Estat**, que ha de protegir els drets dels seus representats, sorgeix en virtut d'aquest **contracte social***.

El model de *democràcia liberal* és el resultat a què arribarà Locke. La **democràcia liberal** consisteix en un sistema en què els individus elegeixen els governants periòdicament i aquests tenen com a missió garantir l'ordre social i el respecte dels drets individuals. En aquest tipus de model, l'Estat està estructurat en tres poders: *legislatiu*, *executiu* i *federatiu*.

Fig. 11.9. Las Meninas. Velázquez.

En aquest quadre es retrata la família de Felip IV. En aquella època i durant molts segles, les diferents cases reials van tenir el poder en sistemes de caràcter absolutista.

a,b,c

Contracte de comunitat. Es denomina també «tractat de pau». És un contracte en què tots renuncien a uns quants dels seus drets de manera irrevocable i s'hi proposen crear un estat (Leviatan) que assegurui que aquest pacte es compleixi.

Contracte social. Acord entre els individus amb els seus representants polítics i amb l'Estat gràcies al qual es garanteixen molt més els drets naturals de les persones.

Voluntat general. És la voluntat de la majoria a què s'ha de sotmetre tot individu particular.

- **Poder legislatiu.** És el que promulga les lleis. Aquestes estan encaminades al fi últim del bé del poble. A més, gràcies a aquest poder no s'haurien d'augmentar els impostos sobre la propietat sense el consentiment ciutadà.
- **Poder executiu.** És el que té el dret de determinar la manera com s'ha de fer servir la força de l'Estat per a preservar la comunitat. A més a més, és l'encarregat de fer executar i respectar les lleis. El poder executiu ha d'estar separat del poder legislatiu.
- **Poder federatiu.** És el poder que permet, en un moment donat, declarar la guerra o signar la pau. A més, mitjançant el poder federatiu es poden establir aliances i fer acords amb persones o comunitats fora de l'Estat.

En **u11_comentario_resuelto.doc** trobaràs un comentari extret del *contracte social* de Rousseau ja resolt.

□ Teoria sobiranista

En el segle XVIII destaca la figura de **Jean-Jacques Rousseau**, l'aportació principal del qual a la teoria de l'Estat és el seu concepte de la **sobirania**. Per a aquest pensador, el dret de governar no és apriorístic i d'origen diví, sinó que depèn de la **voluntat general*** dels governats. La sobirania deixa així de residir en una persona i es trasllada al conjunt de la comunitat política, que ha de ser l'encarregada de legitimar l'acció de governar. Per a Rousseau, l'**estat de natura** es caracteritza per la llibertat, la igualtat i la bondat.

Els éssers humans viuen en una mena d'innocència originària, fins que l'aparició de la societat i de la noció de propietat donen lloc a l'egoisme i la maldat. Segons aquest pensador, la societat corromp els humans en el moment que els llança en competència mútua, si bé garanteix certes necessitats bàsiques. Per tant, en un **estat social** ha d'haver-hi un acord entre ciutadans per a poder arribar a mitigar les conseqüències tan desastroses d'una societat corruptora. Neix així la necessitat d'un *contracte social*.

El **contracte social** de Rousseau consisteix en un pacte mitjançant el qual s'eliminen els egoismes individualistes per mitjà de la submissió de cada ciutadà a la voluntat general unànime i assembleària. El model polític proposat per Rousseau és la **democràcia directa**. L'**estat** és per al filòsof un mitjà de desenvolupament moral de la humanitat; per tant, ha de tendir a aconseguir el bé comú. D'aquesta manera, el pensament de Rousseau va influir en la superació del model absolutista i va ser un dels pilars bàsics del **liberalisme**. En aquesta doctrina política també van fer aportacions decisives uns altres pensadors, com **Montesquieu**, que va formular el principi de la separació de poders, en virtut del qual s'aconsegueix evitar l'abús en l'acció de govern i es garanteix el respecte dels drets dels administrats.

Els tres poders que assenyala Montesquieu són el **poder executiu**, propi del govern, el **legislatiu**, propi del parlament, i el **judicial**, propi dels jutges. En l'actualitat, aquests tres poders s'han ampliat. A més del **poder polític**, es preveuen més poders, com l'**econòmic**, l'**ideològic** i el de la **informació**.

ACTIVITATS

- Què tenen en comú aquestes tres teories? En què es diferencien? Anota-ho en el teu quadern.
- Els tres poders de Montesquieu han de ser independents? Raona la teva resposta.

Quadre 11.1. Esquema de les teories contractualistes clàssiques.

Teories contractualistes clàssiques			
	<i>Hobbes</i>	<i>Locke</i>	<i>Rousseau</i>
Estat natural	Els éssers humans estan dominats per les passions, l'egoisme, la precarietat i la violència.	Els éssers humans gaudeixen de certs drets naturals: vida, llibertat i propietat.	Els éssers humans viuen en un estat d'innocència i gaudeixen de llibertat, igualtat i bondat.
Pacte social	Se cedeix, de manera irrevocable, tot el poder de l'individu a un sobirà, que ha de mantenir l'ordre i la pau.	Se cedeixen els drets individuals a un sobirà de manera temporal.	S'eliminen els egoismes individualistes mitjançant la submissió de cada ciutadà a la voluntat general unànime i assembleària.
Estat	Poder il·limitat.	Poder limitat.	Poder democràtic.

■ D. Teories contemporànies

Els **contractualistes clàssics** partien d'una situació hipotètica de conflicte entre els ciutadans. Després, intentaven garantir un ordre basat en una acceptació pactada racionalment. Finalment, volien oferir un model a partir del qual poguessin fer-se les constitucions o les lleis. L'objectiu final que es pretenia assolir mitjançant aquesta teoria era diferent per a cadascun dels màxims representants. **Hobbes** cercava la seguretat, mentre que **Locke** apel·lava a la llibertat i a la propietat privada. **Rousseau** intentava fonamentar els principis d'igualtat i justícia social, sempre en un context de llibertat i ètica. Les teories esmentades anteriorment presentaven algunes limitacions. Neix així el **neocontractualisme**, que té com a referent les teories contractualistes clàssiques, principalment les de Locke i Rousseau. Els tres corrents més representatius d'aquest nou contractualisme són: la *teoria de la justícia*, de **John Rawls**; l'*Estat mínim*, de **Robert Nozick**, i la *teoria de l'elecció pública*, de **James Buchanan**. A continuació, aprofundirem la visió de l'origen de la societat que ens planteja cadascuna.

□ La teoria de la justícia

John Rawls parteix d'una concepció diferent de les persones. Per a ell, els éssers humans es caracteritzen perquè són lliures, iguals i capaços d'actuar, tant racionalment com raonablement. En aquesta línia, elabora la *teoria de la posició original*, que té la correspondència en l'estat de natura dels contractualistes clàssics. La **teoria de la posició original** representa una situació en què pot passar que uns certs individus, els més forts o talentosos, obtinguin un avantatge sobre uns altres individus, més febles o menys hàbils. En la posició original els ciutadans s'estan sota un vel d'ignorància. Aquesta situació fa que els representants polítics no estiguin informats de les característiques moralment irrelevantes dels ciutadans que representen. Si és així, els partits representatius estan privats de la informació sobre els talents i les habilitats, l'ètnicitat i el sexe, la religió o el sistema de creences dels seus representats.

A més, Rawls assenyala que els partits, en la posició original, s'ocupen només de la participació dels ciutadans en el que ell denomina «béns primaris», és a dir, drets bàsics i avantatges econòmics i socials. Per tant, els representants polítics han d'adoptar la *regla maximin* en la posició original. La **regla maximin** és el principi que permet avaluar les opcions que han d'elegir els representants polítics, és a dir, prendre la decisió més beneficiosa enfront del pitjor resultat possible. En la posició original, els partits representatius escullen els principis de **justícia** que ha de governar l'estructura bàsica de la societat. L'autor defensa que aquestes organitzacions representatives en la posició original han de seleccionar dos principis de justícia: *principi d'igualtat de llibertats* i *principi d'ordenació de les desigualtats*.

- **Principi d'igualtat de llibertats.** Cada persona ha de tenir les llibertats bàsiques compatibles amb les llibertats per a tothom.
- **Principi d'ordenació de les desigualtats.** Les desigualtats econòmiques i socials s'han d'estructurar de manera que tots gaudeixin de la mateixa igualtat d'oportunitats.

□ L'estat mínim

Cal l'Estat o és possible la convivència en anarquia? Per a justificar l'existència de l'Estat i donar resposta a aquesta pregunta, **Robert Nozick** recorre a la *teoria de l'estat de natura*, que s'inspira en la teoria de Locke. En la **teoria de l'estat de natura**, aquest pensador considera que els individus gaudeixen d'una autonomia plena de la seva voluntat, amb els únics límits imposats pel dret natural, que exigeixen que ningú no pugui fer mal a l'altre pel que fa a la vida, la salut, la llibertat i la propietat.

Podeu trobar més informació sobre les teories clàssiques de contractualisme polític en <http://www.nodulo.org/ec/2002/n009p05.htm>

John Rawls (1921-2002)

Filòsof nord-americà i un dels teòrics més destacats del liberalisme. Rebutja l'utilitarisme i altres fonamentacions contemporànies de l'ètica i cerca una teoria de la justícia. Defensor del pluralisme, la seva obra se circumscriu dins el marc de les democràcies liberals modernes. Autor de *Teoria de la justícia* i *El liberalisme polític*, entre altres títols.

En **u11_rawls.doc** trobaràs un estudi més ampli de la teoria de la justícia.

En **u11_nozick.doc** trobaràs un estudi més ampli de la teoria de l'Estat mínim.

No obstant això, quan se sobrepassen els límits que marca el dret natural, els individus poden infligir un càstig proporcional a la transgressió, és a dir, el més just per a reparar i reprimir. Tanmateix, això pot comportar el predomini dels més forts. Davant aquesta situació amenaçant, els individus tendeixen a agrupar-se en «associacions de protecció mútua», segons Nozick. Aquestes associacions els permeten millorar les seves circumstàncies, ja que eviten, per exemple, reclams injustos. No obstant això, a causa de la llei del mercat, hi ha agències monopolitzadores que no són encara Estat. Com a màxim, aquestes agències es constitueixen com un Estat intermedi que l'autor denomina «*Estat ultramínim*». L'**Estat ultramínim** és, així doncs, el que té el monopoli de la força física, però no està en condicions de castigar unes altres agències de protecció. En tot cas, en aquest tipus d'Estat no hi ha una justícia distributiva.

Nozick esmenta un altre tipus d'Estat, l'«Estat mínim». El pas de l'Estat ultramínim al mínim es produeix quan els clients de l'agència de protecció dominant tenen l'obligació d'aplicar el *principi de compensació*. El **principi de compensació** consisteix a indemnitzar els independents no associats a l'agència per a compensar-los dels desavantatges que suposa el fet de prohibir els seus procediments de justícia. Aquesta prohibició s'estableix per a donar seguretat als altres. Per consegüent, els operadors i membres de l'agència de protecció dominant tenen l'obligació moral de convertir l'Estat ultramínim en *Estat mínim*. L'**Estat mínim** es limita a fer les funcions imprescindibles de protecció contra la força, el robatori, el frau, l'incompliment dels contractes, etc. Aquest estat liberal defensa el dret de propietat com una cosa absoluta. Exclou, per tant, qualsevol intervenció i interferència en els drets individuals. En resum, l'Estat només té una funció coercitiva que es limita a fer respectar aquests drets.

□ La teoria de l'elecció pública

James M. Buchanan elabora una teoria sobre la manera com es prenen les **decisions públiques**, és a dir, les decisions que afecten col·lectivament els membres d'una societat i que són imposades pels governs per mitjà del poder coactiu de l'Estat.

Els governs han nascut, segons aquest filòsof, per a acomplir la funció originària d'assegurar un **ordre social**. Aquest ordre consisteix en un conjunt de normes de convivència que evitin la «guerra de tots contra tots», tal com defensava Hobbes. A més, Buchanan hi afegeix altres funcions, com ara educar, atendre la salut, assegurar els ingressos en la vellesa, promoure el desenvolupament econòmic, crear feina per a tothom, tenir cura del medi ambient, etc. No obstant això, els nostres governs no sempre compleixen algunes d'aquestes funcions.

Així doncs, Buchanan es va proposar construir una teoria explicativa del comportament governamental que fos científica i imparcial. En aquesta teoria destaca tres idees bàsiques:

- Les **decisions públiques** no les pren cap ens supraindividual, amb vida i voluntat pròpies, com ara governs o estats. Les persones que formen la societat i que tenen el poder de decisió són les que prenen les decisions públiques.
- L'observació indica que els **individus** que governen no són essencialment diferents dels que són governats. Per tant, els polítics no són millors ni pitjors en cap sentit moral bàsic.
- La **política** es pot concebre com un **tipus d'intercanvi** entre les persones que integren la comunitat. Es tracta d'una interacció que té molts punts de contacte amb la interacció econòmica.

Buchanan defensa, doncs, una **democràcia representativa** i una **competència electoral**. D'una banda, quan les decisions públiques les prenen persones diferents de les que afecten aquestes mesures, cal considerar la divergència possible entre els interessos o les

preferències del governant elegit o el funcionari designat i els interessos o les preferències dels integrants del grup. A més, també cal assenyalar que la competència electoral exerceix una funció destinada a impedir aquesta divergència possible entre els representats i els representants. Per a canviar els abusos i els desajustos de la política, Buchanan no creu en els bons resultats de les revolucions, siguin d'esquerres o de dretes. En canvi, proposa millores que parteixin de les persones tal com són, d'un fet que es resumeix en l'expressió «la natura humana». Per això, és possible millorar la vida social mitjançant **canvis** en les normes i les institucions que regeixen les relacions entre les persones i l'ús del poder polític. La tasca de l'economista i del polític és, precisament, contribuir a la millora institucional. En definitiva, Buchanan defensa un estat productor, amb una economia forta, enfront d'un Estat protector i excessivament benefactor.

L'autor també analitza el que denomina «*homo economicus*». Entén que els individus persegueixen els seus propis interessos personals, estretament definits en termes de possessions netes de **riquesa** que es poden mesurar i, per tant, predir i esperar. Per mitjà de l'anàlisi de la manera com es comporten les persones que participen de diferents maneres en els distints mercats, Buchanan investiga el funcionament de les mateixes institucions de **mercat**. Aquesta anàlisi es contextualitza en la seva teoria de l'elecció pública.

En **u11_buchanan.doc** trobaràs un estudi més ampli de la teoria de l'elecció pública.

Text 4. L'Estat mínim

«Per a Nozick l'estat mínim és el marc de la situació ideal, perquè respecta els drets individuals i permet que cadascú realitzi els seus objectius. I acaba preguntant: "Com gosaria qualsevol Estat o grup d'individus fer més encara (l'Estat ampliat), o menys (l'anarquia)?" [...] Al llarg de les seves investigacions estan presents diversos binomis contradictoris i rígids: igualtat-llibertat, col·lectivitat-individualitat, cooperació-competència. Presenta una visió liberal, individualista i competitiva, i en conseqüència no admet la igualtat, la col·lectivitat o la cooperació. Aquesta teoria és excessivament dilemàtica, és a dir, difícilment podem acceptar que hi hagi llibertat allà on la desigualtat social és tan profunda. Aquí la lluita per la dignitat humana està relacionada amb la defensa dels drets socials. Una teoria tan radicalment individualista no pot explicar la cooperació. Més encara, en les condicions d'endarreriment econòmic és difícil deixar de banda l'Estat interventor [...]. El mateix Nozick reconeix que per a resoldre grans injustícies és necessària, encara que sigui en un període curt, més intervenció estatal: "les injustícies passades podrien

ser tan grans que fessin necessari, per un lapse breu, un Estat més extens per a rectificar-les".»

MARÍN-ZAMORA-ZAMORA, C., «El neoliberalismo», *Revista Acta Académica*, Universidad Autónoma de Centro América, número 22, 1998 (Adaptació)

1. Què saps de l'«Estat mínim»? I de l'«Estat ultramínim»? Cerca'n informació en aquesta unitat i en el CD. Després, escriu un resum de cada concepte.
- 2.a. Quines diferències hi ha entre els binomis que ressalta el text? Fes una taula en el teu quadern en què es contraposin les característiques de cadascun.
 - b. Compara la teva taula amb la del teu company i completa-la, si cal.
3. Els estats actuals poden fer desaparèixer injustícies com les que atempten contra els drets humans, animals, del medi, etc.? Debat-ho amb els companys i anota en el teu quadern les conclusions.

Repasa

14. En què es diferencia l'origen de la societat política de Plató del d'Aristòtil? Raona la teva resposta.
15. Què és el «bé comú» per a Tomàs d'Aquino? En qui s'inspira, en els grecs o en els romans?
- 16.a. Relaciona la teoria amb el representant més important.

Teoria sobiranista	John Locke
Teoria absolutista	Jean-Jacques Rousseau
Teoria liberal	Thomas Hobbes

- b. En quin ordre històric sorgeixen aquestes teories?

17. Què tenen en comú les teories de Locke i Rawls? Raona la teva resposta.
- 18.a. Quantes teories modernes sobre la societat política hi ha? Descriu cadascuna breument.
 - b. A quina teoria pertanyen aquestes propostes?
 - a) L'estat productor.
 - b) El criteri «maximin».
 - c) L'home és un llop per a l'home.
 - d) Els drets de llibertat i propietat privada.
 - e) La voluntat general.
 - f) La justícia unida al bé comú.
19. En què es diferencien les tres teories modernes?

Focalitza

Focalitza

- 1.a. Per a tu, l'Estat ha d'estructurar-se en nacions? De primer, raona la teva resposta i escriu els motius que hi consideris oportuns.
 - b. Després, posa-ho en comú amb els teus companys.
2. Llegeix l'article següent sobre el fet nacional.

Una polèmica honesta: el fet nacional

«Els dos són filòsofs de raça, que és la millor opció que es pot elegir en aquest món banal, els dos practiquen esforços intel·lectuals raonables i honestos, ara els dos semblen enfrontats, dialècticament enfrontats, és clar, a causa de l'espínós afer nacional que sembla acaparar-ho tot.

Si Escotado diu: "Ens agradi o no ens agradi, el fet nacional constitueix un fet ubic i permanent, que fa mil·lennis que funda totes les aspiracions polítiques d'autodeterminació, i veure-hi només els trets negatius és com jutjar la grandària d'un iceberg atenent només la part que sobresurt de l'aigua. Encara pitjor, té la virtut d'exacerbar aquest mateix cantó negatiu, i preparar el camí per a fer crònica alguna violència, que aviat es converteix en un empori lucratiu per a sicaris professionals i polítics". Savater respon: "A mi no m'espanta ni em repel·leix la independència, encara que pugui veure-la com una cosa actualment inviable o inoportuna: a mi el que m'espanta i em repel·leix és el nacionalisme. Si la independència de la meua terra fos la via envers el cosmopolitisme, la curació de l'etnomania, t'asseguro que no hi hauria ningú més independentista que jo.

Però mentre els qui la propugnen a curt o llarg termini la imaginin com la realització definitiva de la puresa nacional basca, sempre preferiré el mestissatge administratiu de l'Estat plurinacional espanyol".

Sembla clar que les persones que cada matí s'aixequen prometent-se ser abans que res bascos, catalans, gallecs o montenegrins, van aconseguir que se'ls tingui en compte. Tots ens n'hem de congratular, si els millors caps d'aquest país són obligats a posposar el seu afany quotidià per a repensar l'assumpte de la nació espanyola, potser sí que estem en potència de solucionar aquest afer tan feixuc i brut.

A Escotado no li fa fàstic dirigir la mirada cap a la peculiar Confederació Helvètica; Savater encara contempla amb recel la possibilitat d'un referèndum allunyat de la manipulació dels violents.

Jo no oculto que el fet de mostrar les intencions ens alliberaria a molts de l'insult i la subjecció que suposa veure'ns cada dia estigmatitzats amb el tampó que ens tenyeix de lletra vermella com a pretesos sosteniments de l'imperi. De passada, potser a algú li arruïnen l'índigne i abusador negoci del privilegi, quina possibilitat més meravellosa!»

<http://www.periodistadigital.com>, 23.6.2006 (Adaptació)

3. L'opinió d'Escotado o Savater coincideix amb la teua o la dels teus companys?
- 4.a. Per què Escotado defensa el fet nacional? Selecciona l'opció adequada.
 - a) És modern i, com a tal, s'ha d'acceptar.
 - b) És un fet que està present al mateix temps pertot arreu.
 - c) És un fet antic i negatiu que, tanmateix, hem d'acceptar amb resignació.
- b. Què vol dir amb la frase « jutjar la grandària d'un iceberg atenent només la part que sobresurt de l'aigua »?
- c. En què es basa Savater per a defensar el «mestissatge administratiu de l'Estat plurinacional espanyol»? Selecciona l'opció adequada.
 - a) En el fet que és una característica més cosmopolita que s'adequa a la situació actual.
 - b) En el fet que es fonamenta en el nacionalisme.
 - c) En el fet que la independència és sinònim de la puresa, en aquest cas, basca.
5. Penses que els bascos, els catalans, els gallecs, etc., tenen una consciència col·lectiva de nació?
6. Quina és la visió, segons l'autor del text, sobre la polèmica?
 - a) Convocar un referèndum per a decidir si cal dividir el país en una confederació o no.
 - b) Copiar el model de Suïssa.
 - c) Posar de manifest la situació actual.
- 7.a. Escriu una ressenya breu en què es recullin tres raons a favor o en contra d'un Estat de nacions o una nació de nacions, en el cas d'Espanya.
- b. Compara la teua ressenya amb la dels teus companys. En què heu coincidit?

Taller de filosofia

■ Què es diu

«La política, per la seva banda, té com a objecte la vida de l'home a la polis, l'anàlisi de les constitucions, de les lleis i els règims que els homes s'han donat en la seva vida en comú, per a explorar, des d'aquí, quines de les virtuts privades es poden considerar també virtuts públiques i quin pot ser el règim que concordi millor amb aquestes virtuts. En suma, l'objecte de la política és la comunitat bona [o el bon govern] dels homes associats. Ara bé, com que Aristòtil considerava que l'ésser humà és *zōon politikón*, això és, un animal ciutadà, un animal cívic, social o —literalment— un animal polític, ell mateix no deixa de recordar-nos constantment que la virtut, la justícia i la felicitat s'aconsegueixen, quan s'aconsegueixen, en el nostre cas, socialment, en relació amb els altres a la ciutat, a la polis, això és, políticament.»

FERNÁNDEZ BOU, F., *Ética y filosofía política*, Edicions Bellaterra, Barcelona, 2000 (Adaptació)

1. Quin significat té per a l'autor l'afirmació que l'ésser humà és un «*zōon politikón*»?
- 2.a. Segons l'autor del text, pot aconseguir-se la justícia al marge de la comunitat o ciutat?
 - b. Pensa en la societat que t'envolta i fes, en grups reduïts, una llista de termes relacionats amb les virtuts públiques que hi són presents. Exemple: la llibertat.
3. L'autor assenyala en el text que «l'objecte de la política és la comunitat bona [o el bon govern] dels homes associats». Discuteix en grup quin és el tipus de govern bo que considereu per a la societat en què vivim. Anota les conclusions en el quadern.

Text 2. La creació de l'Estat segons Hobbes

«Dia sisè de la creació, això és, el de la creació de l'home. O, si ho preferiu, el dia de l'hominització. Anit la mona A se'n va anar al llit mona. Mentre dormia, va mutar, i avui s'ha despertat humana. Ha badallat, s'ha sentit una mica rareta, ha vist que perd pèl, però té fam com quan era mona. Surt, doncs, de la cova a la recerca de menjar. Veu que al bananer pròxim penja una banana apetitosa i hi avança amb la mà, ahir urpa. Ocorre, no obstant això, que de la cova contigua surt una altra mona amb els mateixos símptomes i gestos. Ha mutat també mentre dormia. L'anomenarem mona B. Totes dues es miren i rectifiquen la direcció de l'urpa. La dirigeixen ara cap a la mona veïna i mentre es miren de manera amenaçadora pronuncien la primera paraula humana, justament com ahir: "Grrr". I pensen que la cosa va malament

perquè ambdues temen per la seva vida. Veuen, llavors, que per allà prop passa la mona C. Estiren un dit i la criden amb un "psst". Li diuen: "Totes dues volem la banana, però com que no volem morir per la fruita, digues tu què hem de fer i t'obeeim". L'Estat ha estat inventat. La mona C, l'han cridada per posar llei i ordre.

Fins aquí, Thomas Hobbes (*Leviatan*, XVII) passat a paràbola. Voregem el problema que planteja el menjar de la mona C (impostos) i prosseguim. Què ha de dir sobre el menjar de les mones A i B? Com que no pot multiplicar la banana, només té bàsicament dues solucions, dolentes les dues, per cert: decretar la partició de la banana o donar-la sencera (impostos deduïts) a una de les dues mones, mentre promet confusament a l'altra que ja menjarà demà (si rega el bananer).»

VALLS, R., *Ética para la bioética y a ratos para la política*, Gedisa, Barcelona, 2003 (Adaptació)

1. Explica ara tu la idea central del text sense recórrer a la paràbola de les mones.
- 2.a. Discutiu en grup sobre les qüestions següents.
 - Quedaran contentes les mones amb qualsevol de les solucions possibles?
 - Si la invenció de l'Estat no multiplica els béns disponibles, serveix realment?
 - Què pot solucionar la política als ciutadans?
- b. Anota en el teu quadern les conclusions a què has arribat després del debat.

■ Perquè llegeixis

SAVATER, F., *Política para Amador*, Ariel, Barcelona, 1993

En aquesta obra l'autor ofereix als adolescents i als joves criteris i judicis per la participació comunitària i política. És, en definitiva, una clau fonamental, no sols per al desenvolupament formal sinó també de la col·lectivitat. És una obra escrita de manera clara i amena. Savater exposa en aquesta obra l'evolució de l'ésser humà com a ésser polític. Per a fer-ho, analitza els diferents comportaments i necessitats que ha tingut, que té i que tindrà la persona pel que fa al comportament com a ésser racional, capaç d'acceptar acords amb la seva espècie, però no perquè la genètica li ho dicti, sinó perquè la seva raó sent que hi ha una necessitat d'establir acords per a tenir una qualitat de vida comunitària millor. Això ens converteix en éssers polítics o raonables.

Taller de filosofia

A debat

Debat 1. El poder és positiu en si mateix?

1. Quin és el teu somni? Què vols ser quan siguis gran?
2. Llegeix l'extracte següent d'una entrevista.

«Tot el que conec ha mort o està empresonat. Jo vull arribar a ser *capo*. Vull tenir supermercats, botigues, fàbriques, vull tenir dones. Vull tres cotxes, vull que quan entri en una botiga la gent em mostri respecte, vull tenir magatzems arreu del món. I després vull morir. Però com moren els que manen de debò. Vull que em matin.» [...] Aquesta carta reflecteix una de les característiques peculiars dels joves de la *Camorra*: la certesa que han de morir. La mort no és per a ells un risc laboral; és part de la feina. Una de les parts més importants. La mort és necessària. La mateixa vida és un territori que cal canviar pel poder. [...] La idea del poder lligada a la idea de la mort pot semblar folklòrica, pròpia d'una cultura llunyana, però coincideix amb la lògica del capitalisme, de la frase: conquereix-ho tot en poc de temps, tot d'una manera ràpida, tot pel negoci. [...] Sorpren que *capos* que mouen milers de milions acabin molts cops vivint miserablement, fins i tot amagant-se mesos o anys en amagatalls.»

«Entrevista a Roberto Saviano», *Magazine*, 3.06.2007 (Adaptació)

3. La carta transcrita pertany a un noi el desig més gran del qual és arribar a sentir tot el poder de què pot gaudir un *capo*. Però, els *capos* poden usar aquest poder i gaudir-ne?
4. Segons el text, aquest poder és real? Poden gaudir-ne de debò?
5. En general, a tothom li agradaria tenir milers de milions, a pesar de saber que no podrà gastar-los. Per què penses que passa això? Et sembla que aquest desig té sentit?

Debat 2. Valdria més viure al marge de la comunitat?

1. Ara treballarem sobre citacions. La classe es dividirà en dos grups que analitzaran diferents citacions.

Grup A

«Si cerquem el bé dels nostres semblants, trobem el nostre.» **Plató**

«Els homes neixen iguals, però també neixen diferents.» **Erich Fromm**

- Penses que aquestes citacions són oposades? Per què? Amb quina t'identifiques més?

- Trobem el nostre bé si cerquem el que és millor per a la comunitat, com diu Plató? Com és més fàcil tenir una bona vida, si cerquem la felicitat aliena o la nostra pròpia?
- Si és cert el que diu Fromm, el bé és el mateix per als membres d'una comunitat política? És possible, llavors, el que defensa Plató?

Grup B

«Déu ha creat l'home com un animal sociable, amb la inclinació i sota la necessitat de conviure amb els éssers de la seva pròpia espècie, i l'ha dotat, a més, de llenguatge, perquè sigui el gran instrument i el llaç comú de la societat.»

John Locke

«L'home ha nascut lliure i pertot arreu està carregat amb cadenes.» **J. J. Rousseau**

- Ambdues citacions donen una visió diferent de la vida en societat. Amb quina t'identifiques més? Per què?
 - És més fàcil o més difícil viure sense normes, al marge de la societat?
2. Un cop hàgiu debatut les citacions en grups, elegiu un moderador que expliqui a la resta de la classe les conclusions a què heu arribat.
 3. A continuació, enceteu un debat. La resta de la classe, està d'acord amb les conclusions obtingudes?

Perquè vegis

Doce hombres sin piedad, Sidney Lumet, 1957, 96 minuts

Sinopsi

Un jove porto-riqueny de 18 anys és acusat de matar el pare, que apareix mort amb una punyalada al pit després que els veïns l'hagin sentit discutir violentament amb el fill. Al lloc del crim apareix la navalla del jove. El jutjat popular que ha d'analitzar els fets està format de dotze homes que han d'arribar a una decisió unànime. El noi és acusat d'assassinat en primer grau i anirà a la cadira elèctrica si el declaren culpable.

En la primera votació, aquest veredicté sembla clar, però un dels membres del jurat pensa que no es pot prendre a la lleugera una decisió que ha de comportar la mort d'una persona.

Temes

Les relacions de poder. El poder polític. La injustícia. El racisme. El concepte de justícia aplicat a un context real.

Taller de filosofia

Explotació

- 1.a. Després de veure la primera part de la pel·lícula, abans no es voti per primera vegada el veredict, imagina't que tu ets un membre més del jurat i escriu breument quin seria el teu veredict, però amb una argumentació.
- b. Quan acabes de veure la pel·lícula, examina què has escrit. Escriuries el mateix una altra vegada? Per què? Si no has Estat capaç d'argumentar el teu veredict, penses que hauries d'haver votat?
2. Assigna un tret per a descriure la conducta de cadascun dels dotze membres del jurat.
conciliador – agressiu – negociador – dominador – democràtic – autoritari – seguidor passiu – opinant actiu
3. En aquesta pel·lícula es parteix d'una situació conflictiva i s'arriba a un acord comú. Això és possible gràcies a la figura del líder, que empeny el grup cap a un objectiu comú.
Quines diferències observes entre la manera de liderar dels membres número vuit i número tres?
4. La primera decisió de tot el jurat, excepte la d'un membre, és enviar el noi a la cadira elèctrica. En realitat, no es volia perdre temps amb una cosa que, a primera vista, semblava clara.
 - a) Voten en contra de l'acusat perquè els desagrada o en virtut dels fets?
 - b) Penses que la presa de decisions és un procés racional? Ho va ser durant la primera votació?

La tasca

1. Explica el significat que tenen per a tu les frases següents sobre la política.
 - «Un estómac buit no és bon conseller polític.» **Einstein**
 - «El càstig més gran per als qui no s'interessen per la política és que siguin governats per persones que sí que s'hi interessen.» **Arnold J. Toynbee**
 - «No és una feina fàcil dirigir homes; empènyer-los, en canvi, és molt senzill.» **R. Tagore**
 - «Com que els polítics mai no creuen el que diuen, se sorprenen quan algú sí que s'ho creu.» **Charles de Gaulle**
 - «La utopia és el principi de tot progrés i el disseny d'un avenir millor.» **Anatole France**

2. En les frases anteriors es tracten diferents temes. En grups reduïts, expressa la teva opinió.
 - Penses que hi ha una dissociació entre els interessos dels polítics i els dels seus representats?
 - Hi ha relació entre filosofia i política?
 - La política és una ciència?
 - Cal tenir utopies per a poder conuiu millor?
 - L'economia condiona la política? L'home pot viure al marge de la política?
3. Ara faràs la teva pròpia definició de política. Per a fer-ho, segueix els passos següents.
 - c) Pensa en les paraules clau d'aquesta disciplina i anota-les en el teu quadern.
 - d) Escriu una primera definició en què apareguin algunes d'aquestes paraules clau. Pots començar amb: «La política és...», «Amb la política es pot...», «Un polític...», etcètera.
 - e) Torna a llegir la teva definició i retoca els elements que no hi siguin clars. Ja tens la teva definició personal de política.
4. Llegeix la teva definició a la resta de la classe i escolta la dels teus companys.

Escola de filòsofs

L'entrevista

Definició

Una entrevista és una conversa entre dues persones —l'entrevistat i l'entrevistador— que es pot transcriure o no.

Claus

- És important informar-se del personatge que s'ha d'entrevistar, i també preparar un esbós amb les preguntes més importants.
- Les preguntes han de ser transparents i han de demanar informació.
- Les respostes han de ser completes. Si no és així, és convenient que l'entrevistador faci més preguntes en relació amb el mateix argument.

Propostes

1. Entrevistar alguna autoritat política local i preguntar-li pels seus projectes educatius.
2. Entrevistar el director o sotsdirector del teu centre i fer-li preguntes sobre les innovacions en el camp educatiu.

Idees clau

- El **poder** es pot definir de diferents maneres: és una capacitat que es pot posseir o no i és una característica inherent a les distintes relacions socials dins una comunitat.
- Els individus pateixen les *relacions de poder* dins la societat a què pertanyen. Les **relacions de poder** són una part de la vida quotidiana, però impliquen una obligació per part de qui les pateix, que és privat de la seva llibertat d'elecció. Podem distingir quatre tipus de poder: **poder coercitiu, de recompensa, persuasiu i legítim**.
- El **poder polític** és el que té el monopoli del poder coercitiu en una comunitat política. Pertany a l'Estat i només és efectiu si té el consentiment dels governats.
- En una **democràcia**, la **base legítima** del poder polític resideix en el **poble**. Per mitjà del **procés electoral**, el poble delega aquest poder als representants polítics que elegeix lliurement.
- La **legitimitat** inclou un aspecte ètic en tenir en compte si una actuació és justa, mentre que la **legalitat** simplement analitza si aquesta acció s'adiu amb la llei.
- Els estats i les nacions formen la societat política, que recull la **dimensió comunitària** de les persones i són les formes més usuals d'organització política.
- L'**Estat** representa el poder polític per antonomàsia. Es legitima democràticament per mitjà del procés electoral.
- Hi ha també unes altres formes de legitimitat del poder polític: la tradició, la racionalitat, el carisma i el rendiment.
- L'**Estat** apareix com una organització destacada en l'àmbit de la política, amb les seves característiques de **sobirania, poder i autoritat**.
- L'Estat es pot organitzar d'una manera **unitària** o **federal**. En el cas d'Espanya, el **model autonòmic** està a mig camí entre ambdós models.
- Hi ha distintes teories, com el **contractualisme clàssic**, amb autors destacats com Hobbes, Locke i Rousseau, i el **necontractualisme**, amb autors com Rawls, Nozick i Buchanan. Aquestes teories tracten de legitimar racionalment l'origen de la societat i diferents visions polítiques com l'absolutisme, el liberalisme, etc.

Autoevaluació

1. Selecciona l'opció adequada.
 1. Entre els individus d'una societat, el poder crea relacions:
 - a) Estratègiques
 - b) Desiguals
 - c) Lliures
 2. En el concepte de nació és important:
 - a) L'opinió dels polítics
 - b) Les creences
 - c) La cultura i la llengua pròpia
 3. Per a Hobbes, l'ésser humà és per natura:
 - a) Egoïsta i asocial
 - b) Lliure i responsable
 - c) Bo i amable
 4. Entre els elements importants de l'Estat hi ha:
 - a) La població i la sobirania
 - b) La religió i l'art
 - c) El clima i l'ecologia
 5. En una democràcia la font del poder rau en:
 - a) Els polítics
 - b) El poble
 - c) Els governants
 6. L'Estat espanyol té una estructura:
 - a) Unitària descentralitzada
 - b) Federal
 - c) Descentralitzada
2. Completa les definicions següents amb les paraules del quadre.

pau – poble – violència – autoritat – ajuda mútua – legítima

 - a) Una (1) és (2) quan va més enllà de la mera legalitat i no actua injustament.
 - b) L'estat de natura en Locke és un estat de benevolència, (3) i (4).
 - c) En una democràcia la font del poder rau en el (5).
 - d) El poder polític és el que té el monopoli de la (6) legítima.